

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 172:342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2026-95-130-135>

Мота Андрій Федорович,

доктор юридичних наук, професор

(Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького (військова частина 9960), м. Хмельницький)

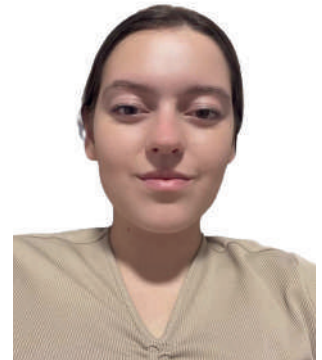
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0401-3496>

Мота Софія Андріївна,

(Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1414-3615>

Халимон Сергій Іванович,

доктор юридичних наук, професор

(Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

(військова частина 9960), м. Хмельницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2998-7235>

ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Статтю присвячено філософському розумінню прав і свобод людини в контексті виконання кримінальних покарань у місцях несповоди. Обґрунтовано, що навіть в умовах обмеження свободи особа не втрачає свого правового статусу та залишається носієм невідчужуваної гідності. Філософське осмислення прав людини розглядається як необхідна передумова ефективного функціонування кримінально-виконавчої системи, оскільки сприяє утвердженню принципів гуманізму, справедливості та пропорційності покарання.

Ключові слова: кримінально-виконавча політика, кримінальні покарання, місця несповоди, права людини, принцип гуманізму, свобода, філософське розуміння.

Постановка проблеми. Права і свободи людини є фундаментальною основою демократичної правової держави та визначають напрям розвитку її правової системи. Особливого значення вони набувають у сфері виконання кримінальних покарань, коли держава безпосередньо втручається у сферу особистої свободи засудженого. Попри факт обмеження певних прав, людина не втрачає свого правового статусу та залишається носієм невідчужуваної гідності. Саме тому філософське осмислення природи та змісту основоположних прав людини у процесі виконання покарань є актуальним як з теоретичного, так і з практичного погляду.

Важливими правоохоронними завданнями залишаються гуманізація кримінально-виконавчої системи України, впровадження міжнародних стандартів захисту прав людини, а також необхідність подолання застарілих каральних підходів у пенітенціарній політиці. В умовах реформування правозастосовних інституцій держава повинна забезпечити належний баланс між інтересами суспільної безпеки та повагою до прав особи, яка відбуває покарання та/або утримується в місцях несвободи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика філософського розуміння основоположних прав і свобод людини в процесі виконання кримінальних покарань перебуває на перетині філософії права, кримінально-виконавчого права, пенітенціарної науки та прав людини. Її теоретичне підґрунтя сформовано під впливом класичних філософсько-правових концепцій Д. Бенґама, І. Канта, Д. Локка, В. Майхофера, Ж.-Ж. Руссо, у межах яких осмислювалися природа свободи, людської гідності, межі державного примусу та співвідношення прав особи з інтересами суспільства [1; 2]. У вітчизняній юридичній науці важливе значення для дослідження цієї проблематики мають праці І. Г. Богатирьова, А. Х. Степанюка, М. С. Пузирьова, М. С. Лисенко, Д. О. Пилипенка, О. В. Сокальської та інших учених [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

Зокрема, І. Г. Богатирьов у монографії «Українська пенітенціарна наука» розглянув становлення та розвиток пенітенціарної науки в Україні, її предметне поле, теоретичні засади та значення для формування сучасного наукового бачення виконання кримінальних покарань [3]. А. Х. Степанюк у докторській дисертації, присвяченій актуальним проблемам виконання покарань, проаналізував сутність і принципи кримінально-виконавчої діяльності, що має безпосереднє значення для розуміння правового статусу засуджених та меж державного примусу під час виконання покарань [4].

Окрему увагу в науковій літературі приділено реалізації принципу гуманізму у сфері виконання та відбування покарань. М. С. Пузирьов і М. С. Лисенко дослідили особливості реалізації принципу гуманізму під час виконання і відбування покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, що є важливим для з'ясування практичного змісту гуманістичних засад кримінально-виконавчої політики [5]. Д. О. Пилипенко, аналізуючи засаду гуманізму кримінально-виконавчого права, обґрунтовує її антропоцентричний зміст та значення для врегулювання відносин у сфері виконання покарань [6].

Водночас науковий доробок із цієї проблематики переважно зосереджений на юридичних, організаційних та кримінально-виконавчих аспектах забезпечення прав засуджених. Натомість філософське осмислення прав людини в умовах ізоляції особи, зокрема крізь призму свободи, гідності, гуманізму, справедливості та пропорційності державного примусу, потребує подальшого

комплексного дослідження. Саме це зумовлює актуальність аналізу філософських засад розуміння основоположних прав і свобод людини у процесі виконання кримінальних покарань у місцях несвободи.

Мета дослідження передбачає з'ясування філософських засад розуміння основоположних прав і свобод людини та встановлення їх значення у процесі виконання кримінальних покарань.

Відповідно до мети завдання дослідження полягають в аналізі філософських підходів до природи та сутності прав і свобод людини, характеристиці юридичних гарантій дотримання прав людини під час виконання кримінальних покарань у місцях несвободи, з'ясування впливу гуманістичних ідей на сучасну кримінально-виконавчу політику, визначення співвідношення між обмеженням свободи та збереженням людської гідності засуджених.

Виклад основного матеріалу. З філософського погляду права людини трактуються по-різному залежно від вчення про їх походження і природу. Натуралістична концепція виходить з ідеї природних (невідчужуваних) прав, притаманних людині за її природою, незалежно від волі держави. Так, Д. Локк у Двох трактатах про правління обґрунтував три основні природні права – на життя, свободу і власність, – які становлять фундамент правової системи людини. З них Локк виводив усі інші права: рівності, свободи совісті, безпеки та ін. [1]. Ж.-Ж. Руссо вважав, що природний стан людей характеризується рівністю та свободою, а суспільний договір надає кожному особисту свободу й гарантії через загальну волю [2]. Іммануїл Кант, хоч і бачив право як сукупність зовнішніх обмежень, підкреслював категоричний імператив і гідність особистості. Він розрізняв природне право (право людини, «закладене у природі всіх розумних істот») та позитивне право (врегульоване законом держави). Кант вважав, що справедливий правовий порядок ґрунтується на загальнообов'язкових законах, які виражають моральні вимоги, є підставними й забезпечуються силою державного примусу. У цьому контексті стверджувалося, що держава мусить одночасно гарантувати свободу і безпеку кожного, а покарання не може застосовуватися так, щоб умисно принижувати людську гідність [7, с. 106–111].

Інша концепція – правовий позитивізм – виходить з того, що права виникають як воля законодавця, а не через об'єктивні норми природи. Представником такого підходу був Д. Бенґам, який пропагував утилітаризм: головним критерієм цінності дій є «максимізація щастя» найбільшої кількості людей. Для Бенґама важливо, щоб закон забезпечував безпеку і добробут суспільства, навіть якщо це вимагало обмеження індивідуальних свобод. Він робив висновок: «Немає прав без обов'язків, отже, обмеження свободи неминучі». Інакше кажучи, права особи не можна гарантувати абсолютними, їх реалізація супроводжується закріпленням відповідних обов'язків і примусових норм [8]. Бенґаму також належить ідея пенітенціарної системи Паноптикону, як модернізованого, гуманного місця ув'язнення і, власне, його авторська концепція відбування покарання, розрахованого на превенцію [9].

Ще один філософський напрям – екзистенціалізм – наголошує на свободі та відповідальності індивідуума. Із цього погляду кожна людина визначає сенс свого існування самостійно, і жодна зовнішня сила не може повністю відібрати у неї свободу духу. У сучасній філософській думці, зокрема, підкреслюється, що екзистенціалізм «дає людині право і відповідальність вибрати

свій власний шлях» та посилює ідею індивідуальної свободи й особистої гідності. Хоч ув'язнення формально позбавляє свободи рухів, екзистенціалісти наголошують, що внутрішня свобода мислення і моральний вибір залишаються фундаментальними [7, с. 131–134].

На практиці фундаментальні права засуджених закріплені в національному та міжнародному законодавстві. Конституція України декларує універсальність і недоторканність прав людини [10], а Європейська конвенція з прав людини зобов'язує держави-гаранти забезпечувати «кожному, хто перебуває під їх юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I Конвенції». Зокрема, статті Конвенції гарантують заборону катувань і нелюдського поводження (ст. 3), право на життя (ст. 2), на справедливий суд (ст. 6) тощо. Стаття 5 Конвенції допускає позбавлення свободи як «законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом» [11]. Це означає, що навіть відбуваючи покарання, людина юридично не позбавляється усіх прав – навпаки, законодавство і суди повинні дотримуватися правових процедур, затверджених законом, під час затримання, арешту чи тримання під вартою.

Вітчизняне кримінально-виконавче законодавство також передбачає захист прав засуджених. Зокрема, Кримінально-виконавчий кодекс України прямо встановлює: «Засуджені користуються всіма правами людини та громадянина, передбаченими Конституцією України, за винятком обмежень, визначених цим Кодексом, законами України і встановлених вироком суду». Одночасно держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, створює умови для їх виправлення, ресоціалізації, безпеки та соціального захисту. Забороняється будь-яка дискримінація засуджених за ознаками раси, статі, релігійних переконань тощо [12]. Загалом система кримінально-виконавчого права України виходить із того, що служба покарання повинна реалізовувати як вимоги суспільства, так і права ув'язнених – відштовхуючись від принципу гуманізму.

Також слід згадати конституційні гарантії в умовах виконання покарань. Конституційний Суд України наголошує, що обмеження права на свободу й особисту недоторканність (наприклад, тримання під вартою) можуть відбуватися «лише на підставах і в порядку, встановлених законом». Суд також підкреслює, що будь-яке затримання чи ув'язнення необхідно обґрунтовувати законністю цілей та процедури [13]. Важливим є те, що ні українська Конституція, ні Європейська конвенція не допускають перевищення меж необхідного застосування сили: заборонено катування, жорстоке чи принижуюче поводження з людиною. Ці норми зобов'язують органи влади до організації виконання покарань, що мають забезпечити гідність навіть осіб, позбавлених волі. Наприклад, Європейський суд з прав людини неодноразово визнавав порушення ст. 3 Конвенції у випадках нелюдського ставлення до ув'язнених (п. 35 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Родзевілло проти України» від 14 січня 2016 року [14]).

Принциповою філософською основою означених нормативних положень та правосуддя виступають засади гуманізму. Як зазначає Д. О. Пилипенко, гуманізм фактично визначає собою потреби людини як «наріжного каменю» врегулювання будь-яких процесів у межах кримінально-виконавчого права. Цей принцип уособлює собою антропоцентричну модель розвитку сучасної правової системи нашої держави. Зазначений автор підкреслює, що конструкції чинних законодавчих норм,

які нормативно закріплюють та визначають реалізацію засади гуманізму в межах кримінально-виконавчого права, передбачають доволі широке її тлумачення, яке цілком виходить навіть за межі «трикутника» засуджений – суспільство – потерпілий [6]. Таким чином, юридичні гарантії конституційних прав мають ідеологічне обґрунтування: держава покликана не лише карати, але й зберігати моральну цілісність особи.

Орієнтація на гуманність у застосуванні покарань та ізоляції індивіда в місцях несвободи тісно пов'язана з філософськими концепціями про мету й правовий зміст стягнення. Утилітарний підхід (представлений, зокрема, Бентамом) пропагує основною ціллю покарання запобігання стражданню більшості та забезпечення безпеки. Як уже зазначалося, Бентам вбачав у покаранні необхідний механізм збереження безпеки «за будь-яку ціну» і визнавав, що для цього влада застосовує силу, нехай це й шкодить свободі окремих осіб. Він відстоював принцип найбільшого щастя найбільшій кількості, де критерієм правильності покарання є його результат для суспільства [8]. За таким підходом, обмеження прав засудженого виправдане суспільним благом. Проте це тлумачення на перший план висуває саме обов'язок забезпечення суспільного порядку, а не особисту гідність покараного.

У протилежність йому декретивно-етичний (кантівський) підхід наголошує, що кожна людина має вроджену гідність і не може бути використана лише як засіб. Із цього погляду навіть ув'язнення не повинно принижувати людяність засудженого. Суд має карати так, щоб одночасно з виконанням покарання забезпечувати права людини. Цей підхід проявляється в українському Кримінально-виконавчому кодексі через цільову роль виправлення та ресоціалізації. Тобто держава виступає як «пліктувальник», котрий і карає, і відновлює (у розумінні «другий шанс»). Реалізація принципу гуманізму означає не тільки суворе покарання, але й заохочення засудженого до каяття та відшкодування збитків [6]. Отже, карати за кантівськими поглядами – це означає водночас ставитися до людини як до мети, а не лише засобу. Права зафіксовані при цьому у вищій нормі (моральній) і мають зберігатися.

Окремо варто відзначити екзистенційний аспект: покарання часто викликає у засуджених почуття безсилля та страху, але екзистенціалісти вважають, що людина навіть у найскладнішій ситуації зберігає свободу вибору внутрішнього ставлення. Об'єктивна ситуація не сама по собі обмежує нашу свободу, а лише як переживання її обмеження. Наприклад, в'язень або ж раб теж може бути «вільним», відповідним чином самовизначаючи своє ставлення до свого становища. Звідси висновок: завдання людини полягає не в тому, щоб змінити світ, а в тому, щоб насамперед змінити своє ставлення до нього [7, с. 133]. Отже, екзистенціалізм закладає в основу гуманізації ідею, що сенс життя можна знайти навіть в умовах тюремного ув'язнення. Практично це означає надання права засудженим на освіту, творчість, волонтерство – усе, що допомагає реалізувати себе та співвідноситись з основним екзистенційним концептом: «справжнє» право виникає з існування самої особистості [15].

Нарешті, суспільно-політичні та правові моделі також враховують баланс між правами й обов'язками. У сучасній пенітенціарній практиці це втілено через обмеження, які не мають бути більшими за необхідні. Конституція України проголошує, що кожна людина має право на свободу й особисту недоторканність. Ніхто

не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом [10]. Таким чином, хоча суспільний інтерес вимагає виконання покарання, законодавство і філософські положення зобов'язують застосовувати його у спосіб, що визнає невідчужуваність суттєвих прав. Загалом філософські підходи до гуманізації покарання вимагають, щоб кара була справедливою, пропорційною і спрямованою на виправлення особи.

Сучасні умови творення української державності вже тривалий час формуються в режимі протистояння збройній агресії. В умовах воєнного стану зміщено пріоритети функціонування кримінально-виконавчої системи: крім завдань щодо реалізації кари, створення умов для виправлення та ресоціалізації, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, важливе значення набули завдання щодо забезпечення їх безпеки, а також безпеки персоналу органів та установ виконання покарань, та зрештою національної безпеки [16, с. 113]. Органи влади не стали на шлях нехтування правами осіб, які перебувають у місцях несвободи, зважаючи на пріоритетні оборонні завдання. Зрештою в цьому полягає національний цивілізаційний вибір, який виборює Україна, заснований на світоглядних позиціях із глибокою філософською основою гуманізму, ставлення до людини, її потреб, навіть за умови попередньої протиправної поведінки.

Висновки. Отже, філософське розуміння основоположних прав і свобод людини у процесі виконання кримінальних покарань виражає прагнення поєднати суспільну безпеку з непорушністю людської гідності. Натуралістичні теорії підкреслюють, що навіть ув'язнений має невід'ємні права (на життя, свободу, гідність),

тоді як позитивістські підходи вимагають суворого закріплення цих прав у законах і підзаконних актах. Екзистенціалізм додає ідею внутрішньої свободи особи, від якої не можна цілковито відібрати свободу волі. На рівні кримінально-виконавчого права це знайшло відображення в конституційних нормах, Європейській конвенції з прав людини та Кримінально-виконавчому кодексі України – вони гарантують ув'язненому користуватися всіма правами людини з обов'язковими для нього обмеженнями, визначеними законом. З іншого боку, принципи гуманізму й утилітаризму формують підвалини політики виконання покарань: держава повинна зберегти безпеку суспільства, але робити це так, щоб «не спричиняти шкоди свободі» більше, ніж необхідно.

Філософські ідеї доповнюють юридичні норми й допомагають утвердити в системі кримінально-виконавчої політики ідею, що покарання має залишатися в межах, сумісних із захистом фундаментальних прав людини. Водночас Україна, як учасник Ради Європи, імплементує конвенційні стандарти, а Конституція прямо гарантує гідність і свободу кожного (ст. 21). У підсумку цілком доцільно констатувати: дотримання прав засуджених у процесі виконання покарань – це не тільки юридична вимога, але й глибоко філософська необхідність.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері пов'язані з поглибленим вивченням механізмів практичної реалізації принципів гуманізму, справедливості та пропорційності під час виконання кримінальних покарань. Окремої уваги потребує дослідження трансформації змісту прав і свобод осіб, які перебувають у місцях несвободи, в умовах воєнного стану, а також оцінювання відповідності національної пенітенціарної практики міжнародним стандартам захисту людської гідності.

Список використаних джерел

1. Лок Джон. Два трактати про правління / пер. з англ. Павло Содомора. Київ : Наш Формат, 2020. URL: <https://surl.li/ngvjgu> (дата звернення: 11.11.2025).
2. Руссо Жан-Жак. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / пер. з фр. та ком. О. Хома. Київ : Port-Royal, 2001. URL: <https://surl.li/dtwkek> (дата звернення: 11.11.2025).
3. Богатирьов І. Г. Українська пенітенціарна наука : монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2008. 318 с.
4. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності : теоретико-правове дослідження) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2002. 40 с.
5. Пузирьов М. С., Лисенко М. С. Реалізація принципу гуманізму під час виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 141–145.
6. Пилипенко Д. О. Засада гуманізму кримінально-виконавчого права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 248–252. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.46>.
7. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Філософія : підручник. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2018. 432 с.
8. Головкин О. М. Історико-правові погляди Джеремі Бентама. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2017. Вип. 23. URL: <https://surl.li/yzvyeu> (дата звернення: 11.11.2025).
9. Сокальська О. В. Пенітенціарна система Джеремі Бентама: нереалізований проєкт «ідеальної в'язниці». *Питання боротьби зі злочинністю*. 2020. Вип. 40. С. 132–146. <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2020-40-132>.
10. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змін. та допов.).
11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11.11.2025).
12. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 11.04.2026).
13. Рішення Конституційного Суду № 10-рп/2011 від 11 жовтня 2011 р. у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання). *Вісник Конституційного суду України*. 2011. № 6. Ст. 121.
14. Справа «Родзевілло проти України» (заява № 38771/05). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b51#Text (дата звернення: 11.11.2025).
15. Гайворонюк Н. В., Панкевич О. З. Співвідношення індивідуального і соціального буття людини у філософсько-правовій концепції Вернера Майхофера. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 7. С. 447–450. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.81>

16. Дотримання прав людини при виконанні покарань і поводженні із засудженими в Україні: виклики, завдання, рішення в умовах воєнного стану: монографія / [В. Ворожбіт-Горбатюк, Ю. Кернякевич-Танасійчук, О. Осадько та ін. ; наук. ред. В. Пивоваров] ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Від. дослідж. проблем кримін.-виконав. права. Харків : Право, 2024. 331 с. <https://doi.org/10.31359/9786178602321>.

References

1. Lok, Dzhon (2020). Dva traktaty pro pravlinnia [Two Treatises of Government]. Pavlo Sodomora (Transl.). Kyiv: Nash Format. Retrieved from <https://surl.li/ngvjgu> [in Ukrainian].
2. Russo, Zhan-Zhak (2001). Pro suspilnu uhodu, abo pryntsyipy politychnoho prava [On the Social Contract, or Principles of Political Right]. O. Khoma (Transl.). Kyiv: Port-Royal. Retrieved from <https://surl.li/dtwkec> [in Ukrainian].
3. Bohatyrov, I. H. (2008). Ukrainska penitentsiarna nauka [Ukrainian Penitentiary Science]: monohrafiia. Dnipropetrovsk: DDUVS [in Ukrainian].
4. Stepaniuk, A. Kh. (2002). Aktualni problemy vykonannia pokaran (sutnist ta pryntsyipy kryminalno-vykonavchoi diialnosti: teoretyko-pravove doslidzhennia) [Current Problems of Execution of Sentences (Essence and Principles of Criminal Executive Activity: Theoretical and Legal Study)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
5. Puzyrov, M. S., Lysenko, M. S. (2012). Realizatsiia pryntsyipy humanizmu pid chas vykonannia i vidbuvannia pokarannia u vydi pozbavlennia voli na pevnyi strok [Implementation of the Principle of Humanism during the Execution and Serving of Imprisonment for a Definite Term]. *Pravo i suspilstvo*, 6, 141–145 [in Ukrainian].
6. Pylypenko, D. O. (2022). Zasada humanizmu kryminalno-vykonavchoho prava [The principle of humanism of criminal executive law]. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo*, 2, 248–252. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.46> [in Ukrainian].
7. Danylian, O. H., Dzoban, O. P. (2018). Filosofiia [Philosophy]: pidruchnyk. 2-he vyd., pererobl. i dopov. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
8. Holovko, O. M. (2017). Istoryko-pravovi pohliady Dzhheremi Bentama. [Jeremy Bentham's Historical and Legal Views]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia "PRAVO"*, 23. Retrieved from <https://surl.li/yzvyeh> [in Ukrainian].
9. Sokalska, O. V. (2020). Penitentsiarna systema Dzhheremi Bentama: nerealizovanyi proiekt "idealnoi viaznytsi" [Jeremy Bentham's Penitentiary System: An Unrealized Project for the "Ideal Prison"]. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu*, 40, 132–146. <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2020-40-132> [in Ukrainian].
10. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] (1996). *Vidomosti Verkhivnoi Rady Ukrainy*, (30), 141 [in Ukrainian].
11. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] (1950). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
12. Kryminalno-vykonavchyi kodeks Ukrainy [Criminal Executive Code of Ukraine] (2003). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> [in Ukrainian].
13. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu № 10-rp/2011 vid 11 zhovtnya 2011 r. u spravi za konstytutsiinym podanniam 50 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen statti 263 Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia ta punktu 5 chastyny pershoi statti 11 Zakonu Ukrainy "Pro militsiiu" (sprava pro stroky administratyvnoho zatrymannia) [Decision of the Constitutional Court No. 10-rp/2011 of October 11, 2011 in the case on the constitutional petition of 50 people's deputies of Ukraine on the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of certain provisions of Article 263 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses and Clause 5 of Part One of Article 11 of the Law of Ukraine "On Militia" (case on terms of administrative detention)] (2011). *Visnyk Konstytutsiinoho sudu Ukrainy*, (6), 121 [in Ukrainian].
14. Sprava "Rodzevillo proty Ukrainy" (zaiava № 38771/05) [Case "Rodzievillo v. Ukraine" (Application No. 38771/05)]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b51#Text [in Ukrainian].
15. Haivroniuk, N. V., & Pankevych, O. Z. (2023). Spivvidnoshennia indyvidualnoho i sotsialnoho buttia liudyny u filosofsko-pravovii kontseptsii Vernera Maikhofera [The relationship between individual and social existence of human beings in Werner Maihofer's philosophical-legal conception]. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo*, 7, 447–450. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.81> [in Ukrainian].
16. Pyvovarov, V. (Ed.) (2024). Dotrymannia prav liudyny pry vykonanni pokaran i povodzhenni iz zasudzhenyimi v Ukraini: vyklyky, zavdannia, rishennia v umovakh voiennoho stanu [Respect for human rights in the execution of sentences and treatment of convicts in Ukraine: challenges, tasks, solutions in conditions of martial law]: monohrafiia. Nats. akad. prav. nauk Ukrainy; NDI vvyvch. problem zlochynnosti im. akad. V. V. Stashysa NAPrN Ukrainy, Vid. doslidzh. problem krymin.-vykonav. prava. Kharkiv: Pravo. <https://doi.org/10.31359/9786178602321> [in Ukrainian].

Mota Andrii,

Doctor of Law, Professor

(National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi
(Military Unit 9960), Khmelnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0401-3496>

Mota Sofia,

(Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, Khmelnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1414-3615>

Khalymon Serhii,

Doctor of Law, Professor

*(National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi**(Military Unit 9960), Khmelnytskyi)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2998-7235>

PHILOSOPHICAL UNDERSTANDING OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS IN THE PROCESS OF EXECUTION OF CRIMINAL SENTENCES IN PLACES OF DETENTION

The article is devoted to the philosophical understanding of fundamental human rights and freedoms in the context of the execution of criminal penalties as an important direction of development of the modern legal state. It is substantiated that even in conditions of restriction of freedom, a person does not lose his legal status and remains a bearer of inalienable dignity, which determines the need to combine the punitive function of the state with the principles of humanism.

The paper analyzes the main philosophical concepts of human rights, in particular the naturalistic, positivist and existential approaches. It is established that the naturalistic theory considers rights as natural and inalienable, independent of the state will, while legal positivism connects their existence with legislative consolidation and compulsory provision. Existentialism focuses on the internal freedom of the individual, which is preserved even in conditions of isolation, which expands the understanding of human rights beyond the formal-legal approach.

It is determined that the modern penal system is based on the principle of preserving the majority of a person's rights, with the exception of restrictions expressly provided for by law and a court verdict. The importance of constitutional norms and international standards in ensuring the prohibition of inhuman or degrading treatment, as well as in the formation of appropriate conditions for the detention of persons in places of deprivation of liberty, is emphasized.

The study also clarifies philosophical positions on the humanization of criminal punishment. The utilitarian approach is focused on achieving public benefit and security, while the deontological (Kantian) emphasizes the inadmissibility of using a person solely as a means. At the same time, modern approaches to the execution of sentences involve a combination of these ideas by ensuring a balance between the interests of society and the rights of the convicted person.

It is concluded that the philosophical understanding of human rights is a necessary prerequisite for the effective functioning of the penal system, as it contributes to the establishment of the principles of humanism, justice and proportionality of punishment. The rights of convicts are considered not only as a legal category, but as a fundamental value that determines the limits of state coercion and the direction of reforms in the field of execution of criminal sentences.

Key words: *penal policy, criminal sentences, places of deprivation of liberty, human rights, the principle of humanism, freedom, philosophical understanding.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.10.2026